

Вишнева Аліна Володимирівна,
здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

«СУДДІВСЬКЕ ВРЯДУВАННЯ» І «СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ»: СУТНІСТЬ СПІЛЬНОСТІ ТА ВІДМІННОСТЕЙ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Розкрито сутність спільності та відмінностей у діяльності органів суддівського врядування та суддівського самоврядування. Виявлено, що це різні правові інститути, діяльність представників яких має ряд спільних рис, адже щонайменше на це вказує поняття «суддівське» як частини їх змістової структури (тобто сфера функціонування).

З'ясовано, що чинне законодавство не визначає термінологічну сторону інституту суддівського врядування в Україні. З доктринально-наукового дискурсу категорія «суддівське врядування» також не має загальноновизнаного значення. Натомість суддівське самоврядування – це самостійний суб'єкт реалізації процедур забезпечення незалежності суддів, що виступає як самоорганізаційна структура в системі органів правосуддя, діяльність якого спрямована на захист професійних прав суддів в Україні.

Основна відмінність у діяльності аналізованих суб'єктів полягає, перш за все, у складі цих органів – виключно судді (суддівське самоврядування) та сукупність представників юридичної сфери з чіткою визначеністю кількості осіб, що мають статус суддів в Україні (Вища рада правосуддя); по-друге, сферою повноважень цих органів, адже самоврядування діє в площині захисту тільки професійних прав суддів України, а врядування – у сфері вирішення усіх питань, пов'язаних із функціональністю судової системи загалом. Акцентовано, що стверджувати про дублювання їх повноважень недоцільно, оскільки у цьому випадку краще вести мову взаємодію, спільність та координованість дій задля досягнення максимального позитивного результату по запланованим до реалізації цілям.

Ключові слова: Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, соціальна цінність, судді України, суддівське врядування, суддівське самоврядування, судова влада.

Vyshneva A. "JUDICIAL GOVERNANCE" AND "JUDICIAL SELF- GOVERNANCE": THE ESSENCE OF COMMUNITY AND DIFFERENCES OF LEGAL STATUS

In the article author is revealed essence of commonalities and differences in the activities of judicial governance and judicial self-governance. It was found that these are different legal institutions, activities of whose representatives have a number of common features. At least this is indicated by concept of «judicial» as a part of their semantic structure (scope of operation).

It was found that current legislation does not define terminological side of institution of judicial governance in Ukraine. From the doctrinal-scientific discourse, category of "governance" also has no generally accepted meaning. Instead, judicial self-governance is an independent subject of implementation procedures to ensure independence of judges, which acts as a self-organizing structure in the system of justice, whose activities are aimed at protecting professional rights of judges in Ukraine.

The main difference in their activities is, first of all, in composition of these bodies – only judges (judicial self-governance) and a set representatives of legal sphere with a clear definition number of judges in Ukraine (High Council of Justice); secondly, scope of powers these bodies, as self-governance acts in field of protection only professional rights of Ukrainian judges, and judicial governance – in the field of resolving all issues related to the functioning of judiciary in general. It is emphasized that it is inexpedient to claim duplication of their powers, because in this case it is better to talk about interaction, commonality and coordination of actions in order to achieve the maximum positive result for the planned goals.

Key words: High Qualification Commission of Judges of Ukraine, High Council of Justice, social value, judges of Ukraine, judicial governance, judicial self-government, judiciary.

Постановка проблеми. В процесі розбудови правової держави, одним з її найбільш важливих критеріїв є створення чесної, прозорої та ефективної судової влади. Оскільки назріла суттєва необхідність докорінних змін судової системи України та реформування окремих її інститутів [1], парламентарями запущено судово-правову реформу, в наслідок якої у профільному законодавчому акті – Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [2] – з'явився термін «суддівське врядування», наявністю інституту якого посилено суддівську незалежність у співпраці з їх професійним самоврядуванням. Втім, попри введення у науковий обіг цієї категорії, на науково-доктринальному рівні відсутні розкриття її поняттєвого та змістового боків, а також не зрозумілим є її співвідношення з усталеним інститутом суддівського самоврядування.

Безумовно ці правові категорії є різними, проте об'єднаними певною спільністю. Щонайменше на це вказує поняття «суддівське» як частини їх змістової структури (тобто сфера функціонування). Задля того, щоб з'ясувати сутність спільності та відмінностей правового статусу зазначених суб'єктів присвячено цю наукову працю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти піднятої проблематики вже були об'єктно-предметною складовою наукових пошуків вітчизняних вчених-правників. Зокрема це: К. Бабенко, О. Гончаренко, Є. Левенець, І. Назаров, С. Прилуцький та деякі інші. Проте, сутність спільності та відмінностей правового статусу органів суддівського врядування й самоврядування досі є актуальним напрямом дослідницьких пошуків, адже спеціалізованого висвітлення цієї проблематики у межах юридичної науки немає.

Виклад основного матеріалу. Задля з'ясування етимологічної складової аналізованої проблематики, вважаємо за необхідне розпочати із теорії поділу влади як підґрунтя для пошуку знань про рівні та способи реалізації функцій держави з поступовим переходом до потреб предмету дослідження.

Так, зокрема ідеї розподілу державної влади з'являються в працях античних філософів – Платона, Аристотеля, Полібія, Цицерона та ін., відтворюються в рефлексіях мислителів Середньовіччя – Августина Аврелія, Фоми Аквінського, Марселія Падуанського, Уільяма Оккама та ін., логічно оформлюються в концепціях мислителів Нового Часу – Джона Локка, Шарля Монтеск'є, Джона Стюарта Мілля та ін. [3, с. 231].

Суть теорії поділу влади означає поділ функцій влади, а отже, поділ повноважень між різними органами – зокрема місцевими і державними, і якщо принципу субсидіарності не дотримано і держава перебирає на себе занадто багато повноважень, то навряд чи можна говорити про ефективну організацію і здійснення влади в державі. Водночас у надмірно децентралізованих державах зі «слабким центром» за певних умов можуть виникнути відцентрові тенденції, що можуть проявлятися у таких негативних для будь-якої держави явищах, як сепаратизм. Отже, конституціоналізм передбачає ефективний розподіл влади як по горизонталі, так і по вертикалі. Важливо, що принцип субсидіарності поступово виводиться на наднаціональний рівень і є основою організації влади в Європейському Союзі [4, с. 123].

Заслуговує уваги те, що британський дослідник Франк Віберт наголошує на виникненні явища «нового розподілу влади», маючи на увазі зростання політико-режимного впливу на політичний процес «неелекторальних» владних установ, політико-партійних субститутів, що часто-густо викликають ерозію партиципаторної демократії. Окремим випадком розглядається новий розподіл влади в Європейському Союзі. «Демократичні суспільства потребують варіації форм влади та нового розподілу представницької влади задля побудови більш ефективного демократичного алгоритму процесу вироблення та прийняття політичних рішень» [5, с. 12]. Новий розподіл державної влади викликаний як появою нових класів виконавчих організацій (що пов'язано з ускладненням структури виконавчої влади задля виконання головних адміністративних та менеджеральних функцій), так і фундаментальними змінами в сучасних політичних системах [3, с. 231].

Втім в Україні класичний підхід до поділу влади. Цей принцип закріплений в ст. 6 Конституції України та означає: по-перше, розподіл функцій між державними органами відповідно до вимог праці; по-друге, закріплення певної самостійності кожного органу влади при здійсненні своїх повноважень; по-третє, наділення кожного органу можливістю протиставляти свою думку рішенню іншого органу, контролюючи цим повною мірою його дії [6].

Щоправда, сам факт конституційного закріплення принципу поділу державної влади на три гілки не можна вважати виключним надбанням процесу демократизації, що було розпочато із проголошенням незалежності України. Традиції конституційного закріплення принципу поділу державної влади не є для України своєрідним відкриттям невідомого конституційно-правового простору. Радше за все в даній ситуації нам слід казати про повернення до тих демократичних традицій конституціоналізму, які завжди характеризували Україну та її бачення державотворчих процесів [7].

Чинні норми Основного Закону встановили такі основи конституціоналізму України:

1) законодавча влада делегована народом Верховній Раді (парламенту). Компетенція парламенту України визначена в IV розділі Конституції «Верховна Рада України»;

2) виконавча влада – це гілка державної влади, яка направлена на виконання законів і інших нормативних актів. Вона представлена Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади (розділ VI Конституції);

3) судовою владою здійснює правосуддя. Вона керується лише законом і не залежить від суб'єктивних впливів законодавчої або виконавчої влади (розділ VIII Конституції) [6].

Присвятивши більше уваги вказаному, бачимо, що законодавча та виконавча влада мають керівні органи представництва – парламент та уряд. Водночас розділ VIII Конституції називає два суб'єкти «дії» у сфері правосуддя – суддівське самоврядування та Вищу раду правосуддя (у тому числі підзвітних їй органів – органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів [8]). При цьому із викладу та формулювання норм Конституції не зрозуміло який суб'єкт із вказаних є вищим (як Кабінет Міністрів України у межах виконавчої гілки влади) чи єдиним (як парламент у межах законодавчої гілки влади) органом у системі судової гілки влади.

Так, зокрема у ст. 130-1 Конституції визначено, що для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування [8]. Тобто це самостійна самоорганізаційна структура в системі органів правосуддя, діяльність якого спрямована на захист професійних прав суддів в Україні, щодо: 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; 2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність; 3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення; 4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому профільним Законом; 5) призначення суддів Конституційного Суду України; 6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом [2].

У свою чергу, ст. 131 Конституції вказує на повноваження, порядок утворення та вимоги до членів Вищої ради правосуддя. Профільний закон у сфері функціонування Вищої ради правосуддя визначає її як колегіального, незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах

відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [9].

Отже, у нормах Конституції, присвячених повноваженням, порядку утворення та вимогам до членів Вищої ради правосуддя формально йдеться мова про функціонування інституту суддівського врядування.

Цей інститут має довголітню історію становлення, однак сьогодні все ще знаходиться на перехідному етапі формування своєї повноцінної функціональності. З повноважень центрального органа його суб'єктної складової стає зрозумілим, що основне їх призначення полягає у вирішенні абсолютно всіх питань, що пов'язані з забезпеченням належної реалізації низки правових можливостей судової влади.

Як бачимо, суддівське самоврядування та врядування мають дуже тісний зв'язок та є суміжними взаємодоповнюючими інститутами в організації судової влади, проте це два самостійні правові явища із самостійним правовим змістом [10, с. 78].

Наявність одночасно суддівського самоврядування та врядування є цілком виправданим, адже має бути рівновага між, з одного боку, суддівською незалежністю та самоврядуванням і, з іншого боку, обов'язковою підзвітністю судової влади суспільству. Така рівновага запобігатиме негативним наслідкам корпоратизації судівництва. В цьому контексті необхідно забезпечувати, щоб дисциплінарні провадження щодо суддів проводилися ефективно і не наражалися на надмірний спротив колег по суддівському корпусу. Одним зі способів досягнення цієї мети є наявність [12] Вищої ради правосуддя, що має збалансований склад членів.

У будь-якому разі необхідно підвищувати інтенсивність та ефективність діяльності як органів суддівського самоврядування і суддівського врядування, так і громадськості. У більшій мірі це стосується питань реагування на порушення принципу незалежності судді. І підтримка суспільства у цьому має стати обов'язковою. Люди мають зрозуміти, що вони не зможуть отримати чесне і справедливе правосуддя від судді, якому не забезпечені незалежність і захист від неправомірного втручання [13, с. 127].

Висновок. Проведений аналіз свідчить, що ключовими органами у системі правосуддя, яких можна прирівняти до представницьких елементів судової влади за аналогією законодавчої та виконавчої влади є органи суддівського врядування та самоврядування. Суддівське врядування та самоврядування мають дуже тісний зв'язок. Основна відмінність у їх діяльності полягає, перш за все, у складі цих органів – виключно судді (суддівське самоврядування) та сукупність представників юридичної сфери з чіткою визначеністю кількості осіб, що мають статус суддів в Україні (Вища рада правосуддя); по-друге, сферою повноважень цих органів, адже самоврядування діє в площині захисту тільки професійних прав суддів України, а врядування – у сфері вирішення усіх питань, пов'язаних із функціональністю судової системи загалом. Втім, стверджувати про дублювання їх повноважень недоцільно, оскільки у цьому випадку краще вести мову взаємодію, спільність та координованість дій задля досягнення максимального позитивного результату по запланованим до реалізації цілям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція реформування судової системи України: Затверджено рішенням Правничої Асамблеї Асоціації правників України від 19 вересня 2014 року. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/ukr/projects/15/>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Голос України*. 2016. № 132-133.
3. Левенець Є. Теорія розподілу державної влади: сутність, концепції та перспективи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. Вип. 3. С. 230-240.
4. Забокрицький І. І. Поділ влади як елемент сучасного конституціоналізму: український та зарубіжний досвід у контексті моделей організації влади. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 122-130.
5. Vibert F. The Rise of the unelected. Democracy and the new separation of powers . Cambridge University Press, 2007. 211 p.
6. Державна влада в Україні. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3577>
7. Бабенко К. А. Конституційне закріплення принципу поділу державної влади як фундамент формування системи політико-правової взаємодії органів державної влади. Шостий апеляційний адміністративний суд. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/432-konstitutsijne-zakriplennya-printsipu-podilu-derzhavnoji-vladi-yak-fundament-formuvannya-sistemi-politiko-pravovoji-vzaemodiji-organiv-derzhavnoji-vladi.html>
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Офіційний вісник України. 2017 р., № 4, стор. 180, стаття 107, код акта 84481/2017
10. Прилуцький С. В. Суддівське самоврядування як конституційно-правова основа єдності судової влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 75 -80.
11. Гончаренко О. В. Виникнення органів державного управління у процесі формування судового корпусу. Університет. *Історико-філософський журнал*. 2007. № 5. С. 7-21.
12. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо призначення суддів. Венеція, 22 червня 2007 року Висновок № 403/2006 CDL-AD(2007)028. URL:

<https://www.vksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/dop-evr-kom.pdf>

13. Назаров І.В. Особливості забезпечення незалежності суддів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія ПРАВО. Випуск 53. Том 2. С. 124-127.

REFERENCES:

1. Kontsepsiia reformuvannia sudovoi systemy Ukrainy: Zatverdzheno rishenniam Pravnychoi Asamblei Asotsiatsii pravnykiv Ukrainy. [The concept of reforming the judicial system of Ukraine: Approved by the decision of the Legal Assembly of the Association of Lawyers of Ukraine]. (2014). *Asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy*. Retrieved from: <https://uba.ua/ukr/projects/15/> [in Ukrainian].

2. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy № 1402-VIII. [On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine № 1402-VIII]. (2016, June 02). *Holos Ukrainy*, 132-133. [in Ukrainian].

3. Levenets, Ye. (2011). Teoriia rozpodilu derzhavnoi vlady: sutnist, kontseptsii ta perspektyvy. [Theory of separation of state power: essence, concepts and prospects]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 3, 230-240. [in Ukrainian].

4. Zabokrytskyi, I. I. (2016). Podil vlady yak element suchasnoho konstytutsionalizmu: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid u konteksti modelei orhanizatsii vlady. [Separation of power as an element of modern constitutionalism: Ukrainian and foreign experience in the context of models of organization of power]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Seriia : Yurydychni nauky*, 837, 122-130. [in Ukrainian].

5. Vibert, F. (2007). The Rise of the unelected. Democracy and the new separation of powers . [The Rise of the unelected. Democracy and the new separation of powers]. Cambridge University Press [in Ukrainian].

6. Derzhavna vlada v Ukraini. [State power in Ukraine]. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua/node/3577> [in Ukrainian].

7. Babenko, K.A. Konstytutsiine zakriplennia pryntsyphu podilu derzhavnoi vlady yak fundament formuvannia systemy polityko-pravovoi vzaiemodii orhaniv derzhavnoi vlady. [Constitutional consolidation of the principle of separation of state power as the foundation of the formation of the system of political and legal interaction of state authorities]. *Shostyi apeliatsiyni administratyvnyi sud*. Retrieved from: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/432-konstitutsijne-zakriplennya-printsipu-podilu-derzhavnoji-vlady-yak-fundament-formuvannya-sistemi-politiko-pravovoji-vzaemodiji-organiv-derzhavnoji-vlady.html> [in Ukrainian].

8. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). *VVR*, 30, 141. [in Ukrainian].

9. Pro Vyschu radu pravosuddia: Zakon Ukrainy № 1798-VIII. [On the High Council of Justice: Law of Ukraine № 1798-VIII]. (2016, December 21). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 4, 107 [in Ukrainian].

10. Prylutskyi, S. V. (2012). Suddivske samovriaduvannia yak konstytutsiino-pravova osnova yednosti sudovoi vlady. [Judicial self-government as a constitutional and legal basis for the unity of the judiciary]. *Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy*, 3, 75 -80. [in Ukrainian].

11. Honcharenko, O.V. (2007). Vynyknennia orhaniv derzhavnoho upravlinnia u protsesi formuvannia sudovoho korpusu. Universytet. [The emergence of public administration in the process of forming the judiciary. University]. *Istoryko-filosofskyi zhurnal*, 5, 7-21. [in Ukrainian].

12. Dopovid Yevropeiskoi komisii «Za demokratsiiu cherez pravo» (Venetsianskoi komisii) shchodo pryznachennia suddiv. [Report of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) on the appointment of judges]. (2007). *Venetsiia*, 22 chervnia 2007 roku Vysnovok № 403/2006 CDL-AD(2007)028. Retrieved from: <https://www.vksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/dop-evr-kom.pdf> [in Ukrainian].

13. Nazarov, I.V. (2018). Osoblyvosti zabezpechennia nezalezhnosti suddiv v Ukraini. [Features of ensuring the independence of judges in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia PRAVO*, 53, 124-127. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 17.10.2019